

TERMENI „TEREȘTRI” ÎNTR-O VERSIUNE ROMÂNEASCĂ A *ENEIDEI*

GABRIELA RADU

Cuvinte-cheie: *traducere, terestru, regionalism*

„Fidelă textului dar, mai ales spiritului vergilian”¹, versiunea românească a *Eneidei* realizată de profesorul G. I. Tohăneanu, este o reușită încercare de „domesticire”, „de aducere acasă” (am în vedere sensul din limba latină al cuvântului *domesticus* – „al casei”, „care aparține casei”) a operei genuine. Pentru ca „duhul arhaic” să se înstăpânească, traducătorul a apelat la elemente lexicale și forme gramaticale „specifice «scripturelor române» de odinioară precum și la numeroși termeni «neliterari», caracteristici nivelului popular al limbii”². Prezentăm mai jos câțiva dintre acești termeni lexicali grupați după criteriul tematic, ca termeni „tereștri”.

Colb

Între numeroasele forme regionale, sinonime cu termenul *praf* întrebuințate de G. I. Tohăneanu în traducerea românească a *Eneidei* vergiliene (*colb*,³ *îrănă*, *năsip*), frecvența cea mai mare o are

¹ Publius Vergilius Maro, *Eneida*, traducere și note de G. I. Tohăneanu, Editura Antib, Timișoara, 1994, p. 29.

² *Ibidem*, p. 29.

³ Regionalism lexical întrebuințat în zona Bucovinei și a Maramureșului, „colb” este astfel prezentat în DER: „Dacă sensul al doilea nu este țirziu, trebuie să presupunem accepția primitivă de „vâltoare” și, în acest caz trebuie plecat de la sl. *kolo* „roată”. Veriga imediată ar putea fi bg. *kolba* „brățară” sau reprezentantul lui sl., căci este ușor de plecat de la ideea de „inel sau vârtej de fum” pentru a ajunge la fumăraie. Bg. *kolba* (> rom. *colbă*, s.f. (inel, belciug, puțin folosit)) aparține aceleiași familii ca *clăbuc*, *colac*; cf. sb. *kolobar* „inel”, rus. *kolob* „chiftea”, bg.

cuvântul *colb*. Notăm observațiile profesorului Tohăneanu cu privire la acest element lexical: „Înainte de orice, sunt necesare, credem, câteva amănunte și precizări în legătură cu substantivul *colb*, care, împreună cu *praf* și cu *pulbere*, constituie o interesantă și foarte utilă „serie” de sinonime. Într-un articol intitulat, prea modest, *În legătură cu limba literară* (O, XX, 208-305), Sadoveanu este de părere că vorbitorul trebuie să exploateze existența acestei „serii”, folosind diferențiat sinonimele, după cum urmează: „*praf* de chinină, *colbul* drumului, *pulbere* de vânat”. [...] povața marelui prozator cată să fie reținută, căci ea mărturisește tendința sinonimelor de a se diferenția stilistic”.

Cuvântul este folosit chiar în primul cânt, în versurile: „și lancea, / Cu vârful-n jos, prin **colb** înscrie-o dără” (c. I, v. 876) versuri ce reprezintă versiunea în limba română a rândului următor: „et versa **pulvis** inscribitur hasta” (c. I, v. 478). În acest caz, *colb* îl traduce pe latinescul *pulver*, *-eris* (*pulbere*, în română). Opțiunea traducătorului pentru un cuvânt de altă origine decât cea latină se întemeiază aici (și) pe rațiuni prozodice căci era nevoie de un cuvânt monosilabic pentru rezolvarea versului. Cuvântul ales, mai poetic, are o mai mare putere sugestivă.

Cuvântul *colb* apare într-o frumoasă imagine, realizată în traducerea românească a crâmpeiului latin „domitantque **in pulvere** currus” (c. VII, v. 163), traducere în care autorul modifică topica și introduce două elemente atributive care nu se regăsesc în varianta originală: „stârnit de cai” și „de luptă”. A rezultat varianta tradusă, „în **colbul** / [Stârnit de cai], deprind să hățuiască / Un car de luptă (c. VII, v. 286). Traducătorul operează în prima situație menționată, o perifrază explicativă, în cea de-a doua, o explicitare. În cel de-al doilea caz se impunea această strategie de traducere, întrucât în limba latină, *currus* înseamnă „car de luptă”, nu orice tip de car.

Cântul al IX-lea oferă două cazuri de folosire a regionalismului *colb*: în prima situație, autorul optează pentru *colb* în defavoarea termenului românesc moștenit din *pulverem*, poate datorită

kolbaš „cîrnăcior.” Cihac, II, 723, pleca de la *pulbere*, presupunînd o formă redusă **polb*, ce nu pare posibilă.”

configurației sonore a cuvântului – prezența vocalei „o” în armonie cu structura fonetică a elementului nominal pe care acesta îl determină, adică *nor*: „Troienii / Zăresc un nor de negru **colb**” (c. IX, v.54). Versurile constituie talmăcirea textului latin „**pulvere** nubem...prospiciunt Teucri” (c. IX, v. 33-4).

În al doilea caz, *colb* nu-l mai traduce pe *pulver*, ci pe latinescul *caligo,-inis* din versul „**caligine...atra**” (c. IX, v. 36) al cărui prim sens este „ceață”, și care, prin metonimie primește înțelesul de „întuneric”, „obscuritate”. Traducătorul nu realizează deci, o traducere literală, ci una de sugestie, prin analogia „aer dens – praf”. Tâlcuirea în românește este „negru **colb**” (c. IX, v. 59).

Derivat din substantivul *pulver*, adjectivul latin *pulverulentus* își păstrează caracterul atributiv și în traducerea românească „rutulii / Dau birul fugii-n nor de **colb** pe câmpuri” (c. XII, v. 804); sintagma *pulverulenta fuga* (lit. „fugă care ridică praful”) prezintă în textul „**pulverulenta** fuga Rutuli dant terga per agros” (c. XII, v. 463) este restituită, în românește, prin expresia „nor de colb”.

Immundo pulvere, expresie latinească aflată în versurile „canitiem immundo perfusam **pulvere** turpans” (c. XII, v. 611) sunt traduse întocmai din punct de vedere sintactic, fără să fie alterată structura firească a limbii române: „își mânjește / Cu **colb** murdar a pletelor **ninsoare**⁴ (c. XII, v. 1072). De remarcat, opțiunea traducătorului – motivată stilistic – pentru sensul metaforic al cuvântului „căruntețe” (*canitiem*).

Șperlă

Următorul fragment epic surprinde reacția batjocoritoare a lui Turnus cu privire la aspectul efeminat al grecilor și al asiaticilor, obiectul disprețului fiind însuși Enea: „Iar pletele acestui muieratic (...) / Să le slufesc, mânjindu-le în **șperlă**” (c. XII, v.174- 177).

⁴ Termenul ales de traducător este derivat prin sufixare, „nins/-oare”, din participiul verbului „ninge” > lat. *ningere* (ninge (-g, nins), vb. – A cădea zăpadă. – Mr. (înv.) *mîndzire*. Lat. *ningere* (Pușcariu 1183; Candrea-Dens., 1232; REW 5926), cf. calab. *ningi* „zăpadă”. – Der. *ningău*, s.m. (decembrie, ninsoare); nins, adj. (cu zăpadă; alb ca zăpada); ninsoare, s.f. (nămete, viscol, zăpadă); ninsoriu, adj. (nins, alb ca zăpada).

Termenul *șperlă*⁵ redă, în traducere românească, forma nominală latină, *pulver,-eris*, existentă în versul vergilian, „et foedere in pulvere crinis” (c. XII, v. 99). Cuvântul cel mai adesea întrebuințat de traducător pentru exprimarea termenului nominal *pulver* („praf”) este – așa cum s-a văzut mai sus – *colb*. De ce însă, într-o singură situație, acesta folosește alt element regional, pentru a reda același cuvânt latinesc? Pentru a da un posibil răspuns, trebuie pornit de la sensul dobândit de *șperlă* în formulările frazeologice, de pildă „a da prin șperlă”⁶, expresie argotică cu efect zeflemitor. Traducătorul antrenează palierele lexicale și fonetice ale limbii române și, în acord cu intenția textului vergilian, tâlmăcește un termen neutru cu unul mai „colorat” stilistic.

Țărnă

Inexistent în textul original „alterius lentum convellere vimen insequor” (c. III, v. 31), termenul *țărnă*⁷ folosit de traducător surprinde, așa cum o face și lexemul *rădăcină* care redă latinescul *vinem,-inis* („nuia”, „crenguță”): „mă tot strădui / Să smulg din țărnă

⁵ ȘPÉRLĂ s.f. (Reg.) Cenușă încă fierbinte care acoperă cărbunii; spuză. Expr. A da pe cineva prin șperlă = a se purta rău cu cineva, a-l maltrata; a pune pe cineva într-o situație penibilă. A o da prin șperlă = a o păți. – Et. nec. Sursa: DEX '98. **șperlă (-le)**, s.f. – Funingine, negreală, spuză. – Var. *șperlă*. Origine incertă. Dacă acest cuvânt este expresiv, cum pare să indice suf., trebuie pornit de la ideea de „producere de scînteii”, cf. *șfirii*, *pîrîi* (se numește *șperlă* spuză care acoperă focul cu mult fum). Legătura cu sl. *para* „fum”, mag. *pernje* „cenușă fierbinte” (Cîhac, II, 243) este dubioasă. – Der. *șperli* (var. *șparli*), vb. (a fugi, a o întinde; a fura), se leagă mai puțin de sensul actual al lui *șperlă*, decît de rădăcina lui expresivă (după Conev 61, din bg. *spârljam*, care pare să provină din rom.). Sursa: DER.

⁶ **Da prin șperlă** expr. 1. a se purta rău (cu cineva); a maltrata (pe cineva). 2. a trăda; a părăsi (pe cineva). (Notă: Definiția este preluată din *Dicționar de argou al limbii române*, Editura Niculescu, 2007).

⁷ ȚĂRĂNĂ, (2) țărâne, s.f. 1. Pământ sfărâmat mărunț. Pământul cu care se acoperă sicriul, cu care se umple groapa, mormântul. ◇ Expr. *Fie-i țărâna ușoară!* = (formulă folosită când se vorbește despre un mort) odihnească-se în pace! *Praf și țărână* = nimic. Stratul de la suprafață (sau de la mică adâncime) al pământului. ◇ Expr. *A se așterne țărâni* = a se întinde la pământ. 2. Fig. Trup neînsuflit, oseminte; rămășițe pământești. [Var.: (reg.) țărnă s.f.] – Țară + suf. *-ână*. Sursa: DEX '98.

înc-o rădăcină / Mlădie”(c. III, v. 36-38). Opțiunea autorului este însă perfect motivată: cu câteva versuri mai înainte, eroul epopeei vergiliene, Enea, relatează un episod care-i inspirase o groază adâncă: văzuse un arbore cu **rădăcina** smulsă din **pământ**, din care picura sânge; textul latin redă momentul astfel: „prima **solo** ruptis **radicibus** arbos vellitur” (c. III, v.27-28). În versul analizat, traducătorul nu „corectează” textul, nu înlocuiește simplul *vinem* („nuia”) cu *radix* („rădăcină”), nu adăugă *solum*, ci îl reia și astfel, realizează o compoziție asociativă complexă care decurge din însăși firescul limbii în care traduce („smulge din țărână”).

Următorul fragment conține o scenă cu privire la o practică curentă în perioada arhaică, practică menționată de Homer și de Herodot: ridicarea unei movițițe de pământ deasupra mormântului unei persoane de seamă, „grămădind mormane / De **țărână** peste grui” (c. III, v. 92-93). Termenul latinesc *tellus* prezent în versul „et ingens / aggeritur tumulo **tellus**” (c. III, v. 62-63) are înțelesul de „pământ”, „sol”; este un termen poetic, având valențe expresive superioare altor elemente lexicale latinești precum *solum,-i*, *humus,-i* sau *terra,-ae*. Acesta este tălcuit de autor în limba română, în acord cu intențiile poetului latin, printr-un termen mai familiar, mai puțin sumbru, mai puțin „tehnic”: *țărână*.

Traducerea versului latinesc „procumbit **humi** bos” (c.V, v. 481) arată astfel: „Se zvârcole și-n **țărână** zace-acuma” (c. V, v. 851). Simetria acustică din versul tradus se sprijină pe aliterația *zvârcole – zace*, forma regională *țărână* constituind deopotrivă, elementul central și de legătură între cele două elemente verbale menționate.

În crâmpeii latinesc „corpus **humo** patiare tegi” (c. X, v. 904), elementul lexical nominal *humus* este tradus în românește cu forma regională menționată în cursul observației: „îngăduie să-mi fie trupul / Cu **țărână** astrucat” (c. X, v. 1615). Ceea ce merită precizat aici este modul de așezare a elementelor ultimului vers al fragmentului tradus, mod care dezvăluie intenția autorului de a deplasa accentul pe anumite cuvinte, așa cum o face cu *țărână*, antepus participiului *astrucat*; „ictusul” cade asupra acestui element esențial în ritualul înhumării.

Versul „...lună cenușă-n **țărână**” (c. VI, v. 410) constituie varianta tradusă a sintagmei latinești „postquam conlapsi cineres” (c.VI, v. 226). *Conlapsi* (formă de indicativ perfect a verbului deponent *collabor*, *-labi*, *- lapsus sum*) înseamnă „cade”, „alunecă”, iar *cineres* (forma de nominativ plural a substantivului *cinis*, *-eris*) înseamnă „cenușă”. Elementul regional *țărână* nu reprezintă tălcuirea unei forme lexicale din textul original, ci explicitarea acțiunii exprimate de verb și, prin acest procedeu al traducerii, realizarea unei armonii acustice datorate prezenței nazalei „n” în toate cele patru cuvinte ale propoziției.

Conținutul conceptual al fragmentului vergilian „aut tu mihi **terram** inice (namque potes)” (c. VI, v. 365) își găsește corespondent în versiunea tradusă astfel: „...presară / Că-ți stă-n putere, **țărână** peste mine (c. VI, v. 652). Însă autorul nu a urmărit doar realizarea unei corespondențe lexicale depline – acțiune dificil de realizat de multe ori, – ci a valorificat disponibilitățile poetice ale propriului idiom: se remarcă aici relația dintre elementul lexical latinesc, *terra*, *-ae* („pământ”) și *țărănă* / *țărână* (reg.), cuvânt provenit din *terrina*⁸, formă adjectivală de gen feminin derivată din substantivul latinesc menționat.

Următoarele fragmente supuse observației cuprind traduceri realizate pe temeiul aceleiași legături complexe, *terra* – *țărână*. În primul fragment latin, aliterația este evidentă: „deturbat **terrae** truncumque tepentem...” (c. X, v. 555). În versiunea românească, autorul nu reușește să păstreze elementele din structura sonoră – frecvența consoanei dentale „t”, ci doar pe cele existente în structura lexicală și gramaticală: „iară trupul / Cald încă, îl rostogole prin **țărână**” (c. X, v. 1002). Se remarcă totuși randamentul stilistic al consoanei lichide „l” ce evocă sonor „fluența” acțiunii.

Moartea războinică Camila este surprinsă în acest crâmpei: „Și-n darn *căznindu-se căzu în țărână*” (c. XI, v. 1429). Varianta

⁸ *Terrina* (terrena adj. feminin al lui *terrenus*, „de pământ”, „terestru”, păstrat în it., retr., sp.; în rom. Schimbare de sufix, ILRII 1969, p. 143) rom. *țărănă* „pământ mărunțit”, *apud* Cătălina Vătășescu, *Vocabular de origine latină din limba albaneză în comparație cu româna*, București, Vavila Edinf, 1997.

restituie în românește, fragmentul vergilian, „ad **terram** non sponte fluens” (c. XI, v. 828). Autorul conservă la nivel lexical (*terra-țărână*) și gramatical (acuzative cu prepoziție), formele din opera genuină; ceea ce se remarcă însă în textul tradus este expresivitatea sonoră de netăgăduit, provenită din alternarea vocalei „ă” cu consoana vibrantă „r” și de asemenea, cu consoana fricativă sonoră „z” (**căznindu-se căzu**). Această înlănțuire sonoră, la care concură formele regionale *țărână* și *darn* și repetarea silabei *căz-* potențează expresiv, „pelicula” căderii trupului inert al războinicei Camilla.

Preferința traducătorului pentru cuvinte aparținând lexicului popular se întrevede și în acest fragment în care lexemul *țărână* îi urmează formei verbale populare *răpus*:⁹ „Când Pandarus zărește pe-al său frate / răpus în **țărână**...” (c. IX, v. 1242) Dacă primul vers al fragmentului redă întocmai construcția latinească „Pandarus... germanum... cernit”, ceea ce rămâne din fragmentul vergilian „Pandarus, ut **fuso** germanum corpore cernit” (c. IX, v. 722) constituie o construcție participială, specifică structurii morfo-sintactice a limbii latine: *fuso corpore*. Aceasta este redată în românește prin „răpus în țărână”. Nu există o corespondență deplină între cele două sintagme, din traducere lipsește substantivul *corpore* („trup”), iar în textul original nu se află nicăieri forma nominală în acuzativ cu prepoziție „în țărână”. Motivația opțiunii autorului se întemeiază pe deplina cunoaștere a limbii sursă și a limbii de receptare: *fuso* este participiul perfect în ablativ al verbului latin *fundo*, *-ere*, *-fusi*, *-fusum* care înseamnă „a vărsa”, „a arunca jos (împrăștiind)”, „a culca la pământ”¹⁰. Acest din urmă sens l-a determinat pe traducător să opteze pentru expresia „răpus în țărână”, variantă expresivă, și semantic, și fonetic.

Versurile vergiliene „Quem telo primum, quem postremu, aspera virgo, / deicis?” (c. XI, v. 664) aduc în fața ochilor, din nou, imaginea amazoanei Camilla, *aspera virgo*. Tălmăcirea românească

⁹ RĂPÚNE, răpún, vb. III. Tranz. (Pop.) A ucide, a omorî. ♦ Refl. A-și pierde viața. ♦ A doborî, a distruge, a înfrânge un adversar. ♦ Fig. A învinge pe cineva într-o luptă de idei. [Perf. s. răpusei, part. răpus] – Lat. *reponere*. Sursa: DEX '98.

¹⁰ G. Guțu, *Dicționar latin-român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, p. 507-508.

se bazează pe semantismul intrinsec al cuvintelor, așa cum reiese din versurile: „Pe cine, cel dintâi, l-arunci în **țărână** / Pe cine cel din urmă, o, fecioară / Încrâncenată?” (c. XI, v. 1161). Nicăieri în textul original nu există o formă nominală care să corespundă românescului *țărână*. Însă, din nou, cunoașterea profundă a limbii latine de către autor a condus către această versiune, căci verbul latin *deicio,-ere, deieci, deiectum* are înțelesul de „a arunca (în jos), a culca la pământ”,¹¹ așa încât alegerea traducătorului e perfect motivată și în acord cu intenția poetului antic. Aceleași argumente sunt valabile pentru următoarele două situații lingvistice: „...Ajută-mi / În **țărână** să-l dobor; (c. XII, v. 172), fragment care reprezintă tălcuirea versului „da sternere corpus” (c. XII, v. 97) și „...zaci în **țărână**” (c. XII, v. 630), construcție care redă verbul „iacens” (c. XII, v. 360). Precizăm că forma verbală *sternere* are înțelesul de „a întinde pe pământ”, „a așterne”¹², în vreme ce *iacere* înseamnă „a zăcea”, „a sta întins”.¹³

În ultimul caz observat, e notabilă relația dintre termenul tradus și forma genuină, căci *țărână* reprezintă traducerea termenului latin *terra* din textul vergilian, „Laurentes viderunt, Aeole, campi /... et late **terram** consternere tergo” (c. XII, v. 543). Soluția adoptată de traducător păstrează, ca spirit și ca literă, versiunea originală: „Câmpiile latine te văzură / Căzând în **țărână**...” (c. XII, v. 943).

Năsip

Fonetismul popular al elementului *năsip*¹⁴ accentuează eufonia versurilor din versiunea românească „Noianul clocotă-n străfunduri / **Năsipul** mestecând cu valu-n zbucium” (c. III, v. 1008-9). Aceasta corespunde crâmpeiului vergilian, „atque aestu miscentur **harenae**” (c. III, v. 557). *Harena,-ae*, cuvânt cu înțelesul de „nisip”, „teren

¹¹ Id., *ibid.*, p. 316.

¹² Id., *ibid.*, p. 1154.

¹³ *Ibid.*, p. 558.

¹⁴ NISÍP, nisipuri, s.n. [Var.: (reg.) năsip s.n.] – Din bg. *nasip*. Sursa: DEX '98. nisip (nisipuri), s.n. – Granule fine de rocă. Sl. *nasüpü* (Miklosich, Slaw. Elem., 32; Miklosich, Lexicon, 415; Cihac, II, 213) din vb. *sypati* „a împrăști”, cf. *risipi*, bg., sb. *nasip* „dig”. (DER).

nisipos” a trecut în limba română cu formele *arină* și *ariră* (DA, I/I, A-B; Densușianu 1938, p. 794; Doina Grecu CL 1968, 1, p. 49-50), însă traducătorul colorează lexicul din traducere cu elemente aparținând stratului lingvistic popular așa cum este cuvântul de origine slavă, *năsip*. Aliterația „*atque aestu*” din latină este substituită în românește cu alta: „*năsipul...valu-n ...*”.

Nici în ultimele două cazuri, traducătorul nu recurge la elementul de lexic prin care idiomul originalului își află expresia (*arină*), ci la același termen menționat anterior: „...*năsipul* și-l deșartă / Scuipându-l, tot, Cocitului.” (c. VI, v. 533-534) Pasajul constituie tâlcuirea fragmentului vergilian „*atque omnem Cocyto eructat harenam*” (c.VI, v. 297). Aceeași opțiune de traducere e folosită în cântul al VI-lea, în fragmentul „De-al țărmlui *năsip* departe-i ține” (c. VI, v. 565). Varianta restituie în limba română, versul „*ast alios longe submotos arcet harena*” (c.VI, v. 316). Sunt notabile, în acest din urmă caz, antepunerea atributului genitival („al țărmlui *năsip*”), precum și dubla aliterație din vers (*de...departe; țărmlui...ține*). Sintaxa și transferul expresiv al sunetelor sunt elemente care dau vigoare tălmăcirii.

Smârdă

“...picuri negri ce mânjesc pământul / Cu *smârdă*...” (c. III, v.34) reprezintă versiunea tradusă din care se detașează o nouă formă regională, *smârdă*¹⁵. În latină, substantivul *tabum,-i* are înțelesul de „puroi”, „sânge stricat”. Mai expresiv decât sensul menționat de

¹⁵ SMÂRD, -Ă, smârzi, -de, adj. (Reg.; despre oameni) Murdar; scârbos. – Din sl. *smrŭdŭ*. Sursa: DEX '98. smîrd (-dă), adj. – 1. (Înv.) Grosolan. – 2. Murdar, scîrbos. – 3. (Trans.) Urît, mișel. – Var. zmîrd, Trans. de V. zmârd. Sl. *smrŭdŭ* „plebeu” contaminat cu smradŭ „duhoare” (Miklosich, Slaw. Elem., 865; Cihac, II, 351). – Der. *smîrdă*, s.f. (înv., murdărie); smîrdoare, s.f. (Mold., pată de grăsime, împuțit, persoană scîrboasă); smirdar, s.m. (rododendron, Rhododendron Kotschi; afin roșu, Vaccinium vitis idaea), var. rară smîrdar, aparține aceleași familii, cf. sb. smrdac „ciumăfaie”, smrdelj „coriandru” (Candrea; după Tiktin și Scriban, legat de rus. „smoroda” „coacăză”; după Conev 49, din bg. smârdar; după Diculescu, Elementele, 481, de la un gr. *σμυρρίς < -iđoc < μυρρίς; după Pușcariu, Dacor., III, 690, de la rosa *myrrhida; după Pușcariu, Lr., 176, de origine tracă). Sursa: DER.

dicționare¹⁶, *smârdă* („murdărie”) contribuie, alături de elementul lexical *mânjesc*, semantic și sonor (prezența aliterației în traducere – consoana „m”, întocmai ca în original), la configurarea sugestivă a imaginii pe care o transmit elementele textului original. „et terram **tabo** maculant” (c. III, v. 29).

Imală

Acest element lexical¹⁷, folosit cu precădere în Banat, provine din forma latină *limus,-i*¹⁸ și are sensul de „mocirlă”, „noroii”. În versiunea tradusă în românește a sintagmei latinești „immundoque **fimo**” (c.V, v. 333), autorul întrebuițează termenul regional consemnat pentru a tălcui forma nominală neutră, *fimus,-i* („băligar”, „noroii”, „murdărie”); așa încât, versul ajunge în română, „...ci lunecând, căzu-n **imală**” (c. V, v. 585). Opțiunea traducătorului este determinată de unitatea inextricabilă dintre sensul termenului analizat și sunet, căci fonetismul acestuia exercită același efect ca cel al elementului latin *fimus*, situație imposibilă în cazul unor termeni mai puțin expresivi, mai „tehnici”, ca „noroii” sau „mocirlă”.

Tină

Din aceeași sferă semantică cu „imală”, termenul „tină”¹⁹ este aflat o singură dată în traducerea *Eneidei*: „...își arată / Mânjitul chip și trupul plin de **tină**” (c. V, v. 632-633). Textul original, „...faciem ostentabat / et udo turpia membra **fimo**” (c. V, v. 357-358) conține, cu sensul de „noroii”, termenul amintit anterior, *fimus*. De remarcat aliterația (trupul...tină) din varianta românească și varietatea și

¹⁶ G. Guțu, *Dicționar latin-român*, ed. cit., p. 1201.

¹⁷ MURUIĂLĂ s. 1. v. lipire. 2. (concr.) (reg.) imală, murluială. (~ pentru lipitul caselor țărănești.) Sursa: Sinonime.

¹⁸ *Limus*, „mocirlă”, „noroii”, „mâl”, „murdărie” (DA, I/II, F-I, s.v.im); rom. dial. *im* s.m. „murdărie (pe corp); noroi, tină, glod”; *a ima* vb. „a murdări, a mânji-< LIMARE „a murdări”, „a stropi cu noroi” (DA loc.cit.)

¹⁹ TÎNĂ s.f. (Reg.) Noroi. ♦ Pământ, lut. – Din sl. *tina*. Sursa: DEX '98 **tîină (-ni)**, s.f. – Noroi, nămol, glod. Sl. (ceh., rus.) *tina* (Miklosich, *Slav. Elem.*, 49; Cihac, II, 411). Se folosește mai ales în Trans. – Der. *tinós*, adj. (noroios, mocirlos); *tinoavă*, s.f. (Trans. de N, mocirlă, baltă de noroi); *intina*, vb. (a murdări cu noroi, a umple de noroi; a păta; a prihăni). Sursa: DER.

expresivitatea termenilor lexicali din limba de receptare, folosiți pentru a reda același element latin, fără a se pierde sau perverti sensul cuvântului din opera genuină.

Bibliografie selectivă

- Bassnett, Susan, *Translation Studies*, Routledge, 1980.
- Bell, Roger, T., *Teoria și practica traducerii*, trad. de Cătălina Gazi, Iași, Editura Polirom, 2000.
- Nida, E. A., Taber, C. R., *The Theory and Practice of Translation*, Leiden, 1969.
- Schleiermacher, F., D., E., *Hermeneutica*, Traducere, note și studiu introductiv de Nicolae Râmbu, Iași, Polirom, 2001.
- Tohăneanu, G. I., *Antologie vergiliană cu comentarii*, Timișoara, Tipografia Universității din Timișoara, 1986.
- Vergilius Maro, Publius, *Eneida*, prefață și traducere de G.I. Tohăneanu, note și comentarii de Ioan Leric, Timișoara, Editura Antib, 1994.

„TERESTRIAL” TERMS IN A ROMANIAN TRANSLATION OF AENEID

The Romanian version of *Aeneid* due to the late professor G. I. Tohăneanu represents a remarkable translation achievement. For the „archaic spirit” to reverberate, the translator has used the lexical elements and grammatical forms that are specific to early Romanian language as well as popular non-literary terms. The paper presents some of these lexemes grouped as „terrestrial” terms.